

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jakob Boh

**Primerjava politične kulture v Kraljevini Švedski in
Republiki Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jakob Boh

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Somentor: asist. dr. Blaž Vrečko Ilc

**Primerjava politične kulture v Kraljevini Švedski in
Republiki Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Staršema za podporo pri študiju.

Hvala profesorjem Fakultete za družbene vede za sproščen, prijateljski in korekten odnos.

Hvala tudi vsem sošolcem za prijetno vzdušje in veliko mero kolegialnosti.

Primerjava politične kulture v Kraljevini Švedski in Republiki Sloveniji

Obstajajo pomembne razlike med političnima kulturama Republike Slovenije in Kraljevine Švedske. Za njihovo analizo sem uporabil kvalitativne metode raziskovanja in analizo javnomnenjskih anket – Svetovno raziskavo vrednot ter Evropsko družboslovno raziskavo. Z vidika vrednot in stališč so Švedi bolj individualistični, postmodernistični in imajo višje zaupanje v soljudi. Švedska politična kultura je bolj homogena od slovenske. Kljub dvema političnima blokoma obstaja med njima močan presek vrednot kot sta enakopravnost in solidarnost, ki so hkrati identifikacijske točke švedskega naroda. Slovenija ima močnejše cepitvene linije med tremi glavnimi političnimi bloki – katoliškim, socialističnim in liberalnim. Skozi zgodovino se v Sloveniji oblikuje izrazito konfliktna kultura političnih elit. Na Švedskem se zakoni v parlamentu praviloma sprejemajo s širokim konsenzom, zato tudi številne manjšinske vlade niso imele težav z vladanjem. Omenjene razlike delno pojasnjujejo različno funkcioniranje formalnih pravil, stopnjo politične participacije, stabilnost sistema in nenazadnje močno različno stopnjo zadovoljstva z delovanjem demokracije in političnih institucij v obeh državah. V zaključku skušam pokazati, zakaj zahodni tip liberalne demokracije bolj ustreza švedski politični kulturi kot slovenski.

Ključne besede: politična kultura, primerjava, Slovenija, Švedska.

A comparison of political culture of Kingdom of Sweden and Republic of Slovenia

There are significant differences in political culture of Republic of Slovenia and Kingdom of Sweden. For the analysis I used qualitative research methods and analysis of public opinion surveys – World Values Survey and European Social Survey. Swedish values and attitudes are more individualistic, postmodernistic and show higher level of interpersonal trust. Swedish political culture is very homogenous. Despite two political blocs they both share common values like equality and solidarity. At the same time those values represent identification points of Swedish nation. Slovenia has stronger cleavage lines among the three political blocs – catholic, socialistic and liberal. Throughout the history a very conflict culture of political elites is formed. In Swedish parliament laws are usually passed with consensus, so even minority governments did not have difficulties with the governance. The differences just mentioned can partially explain the different level of political participation, stability of the system, respecting the laws and severely different level of satisfaction with the functioning of democracy and political institutions. In the conclusion I try to show why western type of liberal democracy is more suitable to Swedish political culture than to Slovenian one.

Keywords: political culture, comparison, Slovenia, Sweden.

Kazalo

1. UVOD	6
2. METODOLOŠKI OKVIR	7
3. O POLITIČNI KULTURI	8
4. RAZLIKE V VREDNOTAH	11
4.1 Pika Nogavička proti Martinu Krpanu	11
4.2 Stopnja (post)materializma	13
4.3 Zaupanje v soljudi	15
5. RAZVOJ POLITIČNIH SUBKULTUR IN STRANKARSKIH CEPITEV	18
5.1 Homogenost švedske politične kulture kljub dvema blokoma	18
5.2 Nastanek treh blokov na Slovenskem	20
6. POLITIČNI STIL IN KONSENZUALNOST POLITIKE	22
7. ZADOVOLJSTVO Z DRŽAVO	26
8. SKLEP	30
9. LITERATURA	32
PRILOGE	36
Priloga A: Trend postmaterialističnega indeksa	36
Priloga B : Ocena zadovoljstva z delovanjem demokracije v lastni državi	37
Priloga C: Trend zaupanja v izbrane politične institucije	38

1. UVOD

Ko sem prvič obiskal Švedsko leta 2010, sem bil presenečen nad hvalo lastne države tamkajšnjih prebivalcev, vsesplošno prisotnostjo zastav na ulicah in množičnostjo protestov proti Stranki švedskih demokratov. Celotno mnenje o konkretnih politikah so bila za naše razmere izredno prizanesljiva. V Sloveniji smo se ta čas srečevali s posledicami gospodarske krize, tezami o zavoženi in pokradeni državi ter politično apatičnostjo ljudi. Ta kontrast me je spodbudil k raziskovanju razlik med državama že tekom študija. V prepričanju, da so razlogi za nezadovoljstvo v Sloveniji bolj kompleksni od ljudske domneve o skorumpiranih politikah, sem se obrnil k analizi politične kulture in izbral naslov za pričujoče diplomsko delo: »Primerjava politične kulture v Kraljevini Švedski in Republiki Sloveniji«. Za temelj svoje raziskave sem izbral vprašanje »Ali lahko z razlikami v politični kulturi razložimo manjše zadovoljstvo z delovanjem države med Slovenci v primerjavi s Švedi in domnevno slabše outpute slovenske politike?«.

Obseg diplomske naloge ne dopušča podrobnejše primerjave vseh dimenzij politične kulture v obeh državah. Zato sem se osredotočil na vidike politične kulture, ki bi utegnili razložiti razlike v zadovoljstvu z delovanjem demokracije in države na sploh. Gre torej za primerjavo s ciljem odgovoriti na zastavljeno raziskovalno vprašanje. To je najbrž tudi ena glavnih pomanjkljivosti naloge – izbira primerjanih vidikov je arbitrarna in nepopolna. Bralec bi lahko dobil občutek, da obstajajo med političnima kulturama le razlike. Zato naj že na tem mestu opozorim, da obstajajo številne sorodnosti v obeh političnih kulturah, ki sem jih zaradi obsega in namena naloge izpustil (npr. večja nagnjenost k egalitarnosti kot jo pozna večina zahodnih političnih kultur na čelu z ameriško).

Po uvodnih dveh poglavjih na kratko orišem zgodovino uporabe pojma politične kulture in zlasti preko različnih tipologizacij tudi njegovo vsebino. V četrtem poglavju primerjam vrednotne sisteme in stališča, ki determinirajo politične orientacije. Peto poglavje govori o razvoju političnih subkultur in blokovstva ter cepitvenih linijah. Šesto poglavje je namenjeno zlasti političnim elitam, načinom njihovega delovanja in (ne)sposobnostim doseganja konsenza. Sedmo poglavje končno podrobneje analizira razlike v zadovoljstvu z delovanjem demokracije in političnih institucij v obeh državah ter poskuša nakazati razloge za takšne razlike. V sklepnem delu povzamem ključne razlike v političnih kulturah obeh držav in skušam nakazati posledice le-teh.

2. METODOLOŠKI OKVIR

V diplomski nalogi sem uporabil različne kvalitativne metode. V ospredju je komparativna metoda, saj sem s primerjanjem posameznih dimenzij političnih kultur Slovenije in Švedske poskušal najti zlasti razlike, ki bi lahko odgovorile na moje raziskovalno vprašanje. Pogosto sem uporabljal tudi deduktivno metodo, saj za vse željene vidike primerjave politične kulture in proučevana razmerja ni bilo mogoče najti literature za specifični državi. Tako sem iz splošnih ugotovitev prenašal zakonitosti na specifična primera.

V svojo nalogo sem se odločil vključiti tudi rezultate javnomnenjskih raziskav. Kot trdi Južnič - javno mnenje »močno zadeva in vsebinsko napolnjuje politično kulturo« ter je »pojavná oblika ali manifestacija družbene zavesti« (Južnič 1989, 207). Kljub temu so rezultati javnomnenjskih raziskav zgolj ilustracija in poskus objektivizacije nekaterih dimenzij politične kulture. Vseh dimenzij seveda ni mogoče izmeriti, niti razložiti z enim samim pristopom. Zato sem v nalogi kombiniral antropološke, politološke in sociološke poglede.

Uporabljena vira javnomnenjskih raziskav sta Svetovna raziskava vrednot (ang. World value survey – WVS) in Evropska družboslovna raziskava (ang. European social survey – ESS). Obe raziskavi sta longitudinalni, omogočata spletno analizo povezanosti posameznih spremenljivk in primerjavo med državami ter sta prosto dostopni na spletu.

3. O POLITIČNI KULTURI

Pojem politične kulture začinja dobivati svoj znanstveni in politični pomen šele sredi petdesetih let 20. stoletja. Sprva se uporablja zlasti kot »koncept vrednotenja različnih političnih sistemov. ... Uveljavil se je kot orodje za mišljenje hladne vojne in dekolonizacije v okviru vzpostavljanja hegemonije ZDA po drugi svetovni vojni« (Lukšič 2013, 42). Že pred tem so o materiji, ki jo danes razumemo pod pojmom politična kultura razpravljali številni avtorji. Charles de Montesquieu (1689–1775) je pisal o »splošnem duhu« in »moralni naroda«, Alexis de Tocquevill pa o »političnih šegah« (Južnič 1989, 205–206).

Obstajajo številne opredelitve politične kulture. Zlasti se razlikujejo glede na širino razumevanja pojma. Kot obstajajo širše in ožje definicije politike ter politične socializacije, se razumljivo delitev prenese tudi na razumevanje politične kulture. Ena širših in vseobsegajočih definicij je Južničeva. Politično kulturo označi za »sindrom velikega števila političnih stališč, opredelitev, postopkov in procesov. ... Ne gre le za kako zunanjo manifestacijo ali kako konkretno politično vedenje, marveč tudi za globlje motive, povode, vzroke in vire takega vedenja« (Južnič 1989, 208).

V nadaljevanju Južnič opisuje tri pomembne sestavine in artikulacije politične kulture. Prva so psihološki vidiki. Emocije delujejo kot motivacijsko sredstvo in so zato pomemben del politike. Hkrati pa niso posledica zgolj človekove narave. »Z emotivnim vedenjem se odzivamo glede na vrednote in norme, ki smo jih interiorizirali in s tem posvojili, v nas pa so vgrajene kot čisto družbene ali kulturne vrednote ali celo predsodki« (Južnič 1989, 210).

Druga pomembna sestavina so politične orientacije. Tu se Južnič nasloni na Almonda in Verbo, ki sta politično kulturo na ravni nacije opredelila kot »posebno porazdelitev orientacijskih vzorcev nasproti političnim objektom« (Almond in Verba 1963, 14–15). Južnič razume politične orientacije kot »vnaprejšnja nagnjenja, ki zadevajo politične dejavnosti. ... so lojalnosti in zavezanosti in prav gotovo tudi neka rutina v smislu ustaljenosti reagiranja na politične zadeve.« (Južnič 1989, 212). Razdelimo jih lahko na tri dimenzije – kognitivno, afektivno in vrednostno.

Kot tretjo pomembno sestavino politične kulture Južnič analizira politični stil kot natančnejšo označitev določene politične forme. Predstavlja manifestacijo politične kulture navzven. Norme, pravila, procedure in postopki, ki zaznamujejo politični stil pa nam govorijo o tem, kaj je v določeni družbi sprejeto kot primerno ali celo imenitno (Južnič 1989, 214).

Politične kulture v različnih državah in družbah lahko tipologiziramo glede na različne kriterije. Ena prvih tipologizacij je Almondova. Politično kulturo razdeli na homogeno in heterogeno, pri čemer v nadaljevanju dokazuje, da so demokratični politični sistemi s homogeno politično kulturo bolj stabilni (Tabela 1.1). »Po tej predstavi naj bi bil anglo-ameriški tip demokracije najbolj stabilen, najboljši in zato vreden posnemanja v vseh drugih državah« (Lukšič 2013, 44).

Tabela 3.1: Almondova tipologija demokratičnih političnih sistemov

POLITIČNA KULTURA	STOPNJA AVTONOMIJE PODSISTEMOV		NARAVA POLITIČNEGA SISTEMA
	VISOKA	NIZKA	
HOMOGENA	ANGLOAMERIŠKI (SKANDINAVIJA)		STABILEN
HETEROGENA		KONTINENTALNO EVROPSKI	NESTABILEN

Vir: Lukšič (2013, 43).

Tej konceptiji večvrednosti anglo-ameriške politične kulture se kasneje uprejo evropski avtorji – npr. Lijphart in Lehbruch. Pokazala sta, da obstajajo tudi manjše države z več političnimi subkulturami, ki pa po demokratičnosti in stabilnosti presegajo ZDA. Lijphart trdi, da če je kultura elit pogajalska ob hkrati prisotni homogeni politični kulturi množic, dobimo največjo možno stopnjo demokratičnosti sistema. Takšnega vzorca pa ne najdemo v ZDA ali Veliki Britaniji, temveč v Skandinavskih državah s Švedsko na čelu (povzeto po Lukšič 2013, 49). Lijphartovo razdelitev političnih sistemov prikazuje Tabela 1.2.

Tabela 3.2: Lijphartova tipologija demokratičnih političnih sistemov

OBNAŠANJE ELIT	STRUKTURA DRUŽBE	HOMOGENA	PLURALNA
	KOALICIJSKO		DEPOLITIZIRANA DEMOKRACIJA
NASPROTNIŠKO		CENTRIPETALNA DEMOKRACIJA	CENTRIFUGALNA DEMOKRACIJA

Vir: Lukšič (2013, 50).

Ena izmed pogosto uporabljenih tipologij je tudi delitev politične kulture glede na politično partici-

pacijo, ki jo uvedeta Almond in Verba (1963, 17–21). Tu ločimo parohialno, podložniško in participativno politično kulturo. Seveda gre za idealne tipe, politične kulture posameznih držav pa lahko vsebujejo elemente dveh ali celo treh idealnih tipov.

Za parohialno politično kulturo je značilna nediferenciranost družbenih vlog. Gre za enotnost političnih, ekonomskih in verskih vlog, posledično politične orientacije kot takšne ne obstajajo, saj niso ločene od socialnih ali verskih. Posameznik tako nima posebnih pričakovanj do političnega sistema (Smodiš 2008). Takšna politična kultura je značilna za tradicionalne družbe. Do določene mere pa lahko o parohialnosti govorimo tudi znotraj kmečkih srenj, ki jih začne obkrožati centralizirana kapitalistična država in do katere razvijejo izrazito odklonilen odnos (Južnič 1989, 225).

Za kmete je morda še bolj značilna podložniška politična kultura. Tu gre za sprejemanje hierarhičnosti v družbi in odmaknjenosti oblasti. Legitimnosti oblasti se ne preizprašuje, posamezniki imajo za samoumevno, da so iz politične oblasti izvzeti in torej sprejmejo izrazito pasiven odnos do politike. Tipičen primer so monarhisti, ki verjamejo, da vladarju pripada vladanje zgolj na podlagi pravic, ki izvirajo iz nasledstva (Južnič 1989, 226).

Zadnji tip politične kulture glede na stopnjo udeležbe pa je participativna politična kultura. Po Južniču je to tista politična kultura »v kateri imajo ljudje možnost sodelovanja v politiki in – kar je še posebej pomembno – se te svoje možnosti zavedajo« (Južnič 1989, 221). Almond in Verba to vrsto politične kulture povezujeta z demokratičnim političnim sistemom (Almond in Verba 1963, 21).

4. RAZLIKE V VREDNOTAH

Ronald Inglehart je skozi leta raziskovanj vrednot ugotovil, da so le-te eden ključnih determinant politik v posameznih državah in da spremembam vrednot sledijo tudi spremembe v politikah. Bistvene spremembe v politični kulturi, kot je npr. sprememba v viru avtoritete, razlaga z zamenjavo tradicionalnih vrednot z bolj racionalnimi in sekularnimi. Krepitev demokracije pojasnjuje s prehodom iz industrijske družbe k družbi storitvenih dejavnosti (Inglehart in Welyel 2005). S tem se namreč prične tudi krepitev t.i. postmaterialističnih vrednot v primerjavi z materialističnimi. Zato je za razumevanje politične kulture v obeh državah pomembno poznati značilnosti in razlike sistemov vrednot.

4.1 Pika Nogavička proti Martinu Krpanu

Pomembna razlika med slovensko in švedsko (politično) kulturo je pozicija v kontinuumu individualizem – kolektivizem. Individualizem razumem kot nazor, da je osnovna celica družbe posameznik. Stoji nasproti kolektivizmu, kjer posameznik obstaja primarno kot konstitutivni del neke širše družbene skupine – npr. družine, podjetja ali naroda. Znotraj politike identitet to pomeni, da v individualistični družbi vsak posameznik svobodno izbira lastne identitete, medtem ko so v kolektivistični družbi posameznikove identitete pogojene z družbenimi skupinami, ki jim pripada (Heinö 2009).

Švedska se v raziskavah vrednot znotraj kontinuuma individualizem – kolektivizem uvršča med najbolj individualistične družbe (Heinö 2009; 302). Švedom veliko pomeni neodvisnost od staršev, sosedov, delodajalca in drugih socialnih struktur (Daun 1991, 165). Na prvi pogled je to dejstvo v nasprotju s švedsko državo blaginje in solidarnostjo. Vendar pa zgodovinarja Henrik Berggren in Lars Trägårdh prav v zgodovinsko zakoreninjenem individualizmu švedske družbe vidita vzrok za nastanek države blaginje. Ta naj bi namreč nastala z namenom narediti posameznika čim bolj neodvisnega. Z zagotavljanjem osnovnih potreb s strani države kot brezosebnega subjekta je tako posameznik osvobojen nuje po ohranjanju vezi z družino ali drugimi socialnimi strukturami (Berggren in Trägårdh 2006). Zakoni in instrumenti socialne države praviloma naslavljajo zgolj posameznika (npr.: zakonska zveza je definirana kot zveza med dvema posameznikoma, porodniški dopust pa pripada obema partnerjema v enaki količini in ga ni mogoče prenesti z enega partnerja na drugega).

Povsem neobičajno je, da bi več generacij iste družine živelo v isti hiši (Bennich–Björkman 2008,

48). Kreditna politika bank mladim omogoča nakup stanovanj že zelo zgodaj, zato v nasprotju s Slovenijo pomoč staršev pri rešitvi stanovanjskega problema ni običajna praksa. Svoboda izbire lastnih identitet (npr. spolna orientacija) ima jasno podporo v švedskem javnem mnenju. Stromberg meni, da je individualizem na Švedskem mogoč zaradi relativno šibkega sistema simbolov v družbi (Stromberg 1991).

Razliko med državama v poziciji na kontinuumu individualizem – kolektivizem lahko nazorno orišemo tudi z analizo literarnih junakov. Bennich-Björkman-ova (2008, 46) orisuje švedski individualizem s pomočjo najpopularnejše junakinje na Švedskem – Pike Nogavičke. Gre za samoiniciativno, svobodomiseln in predvsem samostojno deklico, ki si že v mladosti z lastnimi sposobnostmi ustvarja zabavno in prijetno življenje. Samoizražanje ji več kot uspeva tudi zaradi preizpraševanja in neupoštevanja zunanjih avtoritet (starši, stare gospe, policisti ...). S svojimi sposobnostmi torej kroji svojo lastno usodo in srečo.

Na drugi strani imamo Slovenci predvsem kolektivne junake (Rupel 1980, 26). Tipičen primer je Martin Krpan, ki s svojo močjo in spretnostjo premaga Brdavsa in s tem odreši dunajsko cesarstvo. V zameno dobi zgolj dovoljenje za tovorjenje soli in nehvaležen odnos osebja na dvoru. V Krpanu naj bi Levstik pokazal tragiko slovenske zgodovine, vendar obenem tudi spomnil na narodovo moč in ga tako navdušil za novo življenje (Slodnjak 1954). Pogačniku Krpan predstavlja simbol za močan narod, ki pa se pušča izrabljati tujemu gospodarju v zameno za malo ali nič koristi (Pogačnik 1999). Krpanova dejanja so torej le majhnega pomena za njega kot posameznika, odigra pa pomembno vlogo za cesarstvo in hkrati predstavlja simbol slovenskega naroda. Tudi številni drugi literarni liki so pomembni predvsem kot simbol usode določene skupnosti – Lepa Vida, Črtomir in Bogomila, Peter Klepec itd. Popularnost kolektivnega romana v slovenskem socialnem realizmu prav tako priča o kolektivistični naravnosti naroda.

Vesna Vuk-Godina meni, da je zgešeno o Slovencih govoriti kot o individualistih. Postavlja tezo, da smo ujetniki kolektivističnega. Posamezniki verjamejo, da je preživetje odvisno od kolektiva. Gre za zgodovinsko izkušnjo, saj smo Slovenci bili mali kmetje in smo se v primeru slabe letine ali nepredvidenih dogodkov za preživetje morali obračati na skupnost. Delo še danes v nasprotju z zahodnimi državami ni edini vir preživetja. Ker so minimalne plače in socialna podpora v primeru brezposelnosti prenizki za dostojno življenje, obstaja nuja po socialnem omrežju, znotraj katerega poteka izmenjava brezplačnega dela in različnih uslug. Na ta način se ohranja dostojen standard življenja, kljub majhnemu obtoku denarja v nekaterih družinah (Radio Slovenija 2011, 6.marec). Tudi zato je junija 2011 s prepričljivo večino (75,41%; vir:DVK) padel Zakon o preprečevanju dela

in zaposlovanja na črno, ki je omejeval medsosedsko pomoč. Zavrnilo ga je celo več ljudi kot nepopularno pokojninsko reformo, o kateri se je glasovalo na isti dan.

Godina kolektivistično zavest Slovencev utemmelji tudi na področju morale. Socializacijsko naj bi bili Slovenci k drugim orientiran tip posameznikov. Morala torej temelji na logiki »naredi tisto, kar drugi mislijo, da je prav«. Slavoj Žižek je takšen tip morale označil z izrazom heteronomna vest. Morale torej ne določajo neke absolutne zapovedi ali poglobljeno lastno mnenje, temveč t.i. pomembni drugi. Takšno ravnanje pa v določenih situacijah lahko povsem obide obstoječa pravila kljub občutku posameznika, da je ravnal pravilno. Pomembni drugi oz. kolektiv, po katerem se posameznik zgleduje, je namreč lahko povsem v nasprotju s splošnimi družbenimi normami in vrednotami. Godina to ilustrira z domobranstvom med drugo svetovno vojno in zanikanjem kolaborantov, da bi bilo njihovo ravnanje nemoralno, saj je bila pripadnost domobranstvu pozitivno vrednotena znotraj kolektiva, v katerem so se ti posamezniki gibali (Radio Slovenija 2011, 6.marec).

4.2 Stopnja (post)materializma

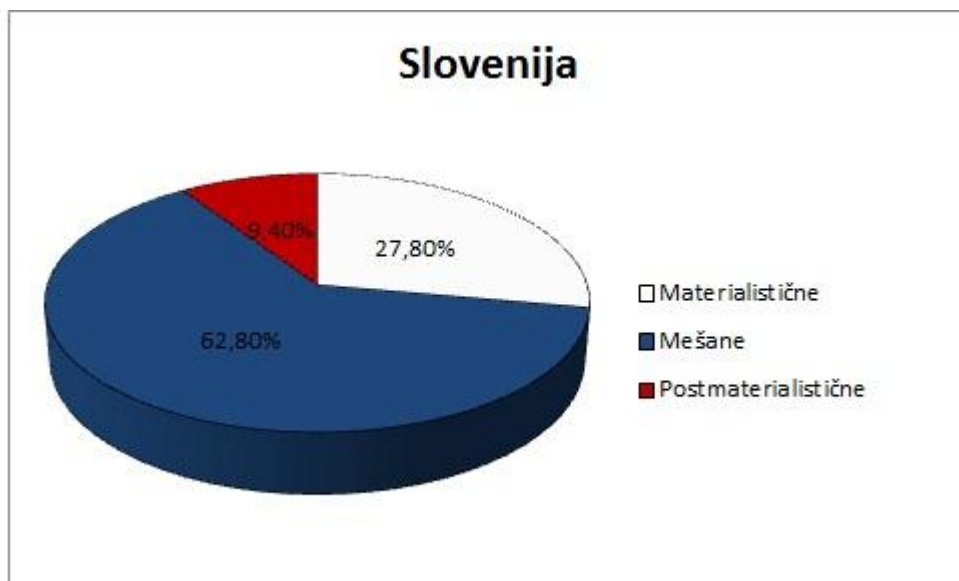
Poleg ravnokar omenjenega individualizma pa v sklop t.i. postmoderne sindroma spadajo tudi postmaterialistične vrednote. Toš in Veljko menita, da gre pri postmaterializmu za

na videz za novo vrednotno usmeritev, ki jo je v začetku sedemdesetih let prvi poimenoval Inglehart, v resnici pa naj bi šlo le za novo poimenovanje tiste vrednotne usmeritve, ki so jo švedski raziskovalci označili s pojmom Biti."Ta je nasprotje pojmu lmeti'in ljubiti."Pojem biti'se navezuje po eni strani na teorijo Maslowa o hierarhiji (ne)aktiviranih in (ne)saturiranih potreb, med katerimi zavzema najvišje mesto potreba po samoaktualizaciji. Po drugi strani pa se navezuje na krščanski eksistencializem Gabriela Marcela in na socialistični eksistencializem Ericha Fromma (Veljko in Toš 2005, 125).

Eklundova (2012, 13) dokazuje, da so v državah z večjo prisotnostjo postmaterialističnih vrednot kazalniki politične participacije višji kot v državah s prevladujočimi materialističnimi vrednotami. Ljudem več pomeni samouresničevanje, toleranca, zaupanje v soljudi, strpnost do manjšin ipd. Posledično vršijo več pritiska na politiko in zahtevajo več izbir. (Bennich-Björkman 2008, 41–45). Švedska se v raziskavah po indeksu postmaterializma praviloma uvršča na sam vrh lestvic. Po raziskavi World Values Survey (WVS) je v vseh časovnih obdobjih Švedska bolj postmaterialistična od Slovenije, kar je razvidno iz grafa 4.1 in 4.2. Indeks postmodernizma sicer kljub ekonomski krizi

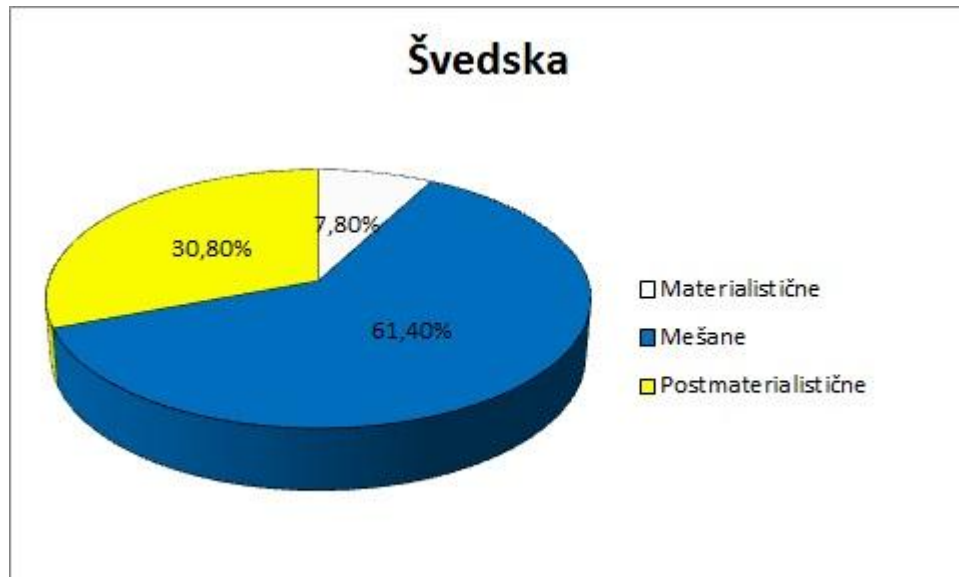
na Švedskem narašča, medtem ko je v Sloveniji po sprva pozitivnem trendu v zadnjih letih nekoliko upadel (glej Prilogo A).

Graf 4.1: Indeks postmodernizma za Slovenijo leta 2011. N=954

Vir: WVS (2014).

Graf 4.2: Indeks postmodernizma za Švedsko leta 2011. N = 1177

Vir: WVS (2014).

In zakaj prihaja do pomembnih razlik v istovetenju s postmaterialističnimi vrednotami med obema državama? Inglehart (1977, 5) povezuje razvoj postmaterialističnih vrednot s štirimi stebri – fizično varnostjo, ekonomsko varnostjo, izobrazbo in informiranostjo. Pri tem se navezuje na Maslow-o hipotezo o hierarhiji zadovoljevanja potreb. V kolikor ni popolnoma zadoščeno osnovnim fizičnim

potrebam, ljudje ne bodo stremeli k „višjim“ ciljem kot so samouresničitev, skrb za boljše okolje in družbo ipd. Izobrazba in informiranost pa prispevata h kognitivnemu razvoju, opolnomočenju za razumevanje političnega in občutek kompetentnosti za sodelovanje v političnih procesih. Pri zadnjih dveh stebrih sicer Inglehart opozarja, da je možna tudi povezava v obratni smeri in da se z razvojem postmaterialističnih vrednot okrepi tudi vloga in zanimanje za izobraževanje ter informiranost.

Podrobnejše analiziranje razlik v posameznih stebrih presega namen te naloge. Vendar pa grobo lahko ocenim, da je občutek ekonomske varnosti ob višjem BDP in stopnji socialne države na Švedskem višji kot v Sloveniji. Tudi skrb za informiranost s politikami, kot je npr. dolžnost regij, da zagotovijo široko dostopnost interneta, Švedsko uvršča med informacijsko bolj ozaveščene družbe. Zato ne preseneča višja stopnja istovetenja s postmaterialističnimi vrednotami.

4.3 Zaupanje v soljudi

Zaupanje v nekaj ali nekoga je vrednotna orientacija, ki v sodobnih političnih sistemih pridobiva na pomenu in veljavi (Fukuyama 1995 v Kolenc 2002). Socialno zaupanje delimo na horizontalno in vertikalno. Pri horizontalnem zaupanju gre za zaupanje v soljudi, pri vertikalnem pa za zaupanje v avtoritete, npr. v državne institucije.

Raziskave ugotavljajo, da je visoko horizontalno zaupanje povezano z višjo ekonomsko rastjo, boljše delujočimi demokratičnimi procesi, večjim zadovoljstvom in zdravjem državljanov ter bolj učinkovitim sistemom dohodkovne redistribucije (Eek 2005). »Visoka stopnja zaupanja je za stabilno demokracijo pomembna tudi, ker omogoča uveljavljanje in reprodukcijo tako imenovane lojalne opozicije, se pravi opozicije, ki ji lahko zaupamo, da bo spoštovala zakonsko predpisana pravila igre v boju za oblast z drugimi političnimi strankami. To potrjujejo tudi izsledki raziskave, ki sta jo pred tem izvedla Almond in Verba« (Veljko in Toš 2005, 99). Inglehart meni, da je bila nizka stopnja medsebojnega zaupanja na začetku 20. stoletja v Nemčiji in Italiji (v slednji je le 8% ljudi izjavilo, da se večini ljudi lahko zaupa) glavni vzrok za nastanek politične krize (Inglehart 1997). Veljko in Toš zaključita, da »rastoče zaupanje med ljudmi omogoča vse obsežnejše sodelovanje in vse bolj intenzivno samoregulacijo prebivalstva na mikroravni vsakodnevnega življenja. Mikroregulacija nadomešča makroregulacijo družbe kot celote. Družbe, v katerih upada zaupanje v institucije, kot tudi zaupanje v soljudi, pa so zelo verjetno ogrožene z vidika politične stabilnosti in gospodarske učinkovitosti« (Veljko in Toš 2005, 101).

Horizontalno zaupanje je na Švedskem že tradicionalno zelo visoko. V raziskavi WVS je na

vprašanje »Če ocenjujete na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi lahko zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi zelo previden?« že od začetka raziskave leta 1981 vedno več kot 60% Švedov odgovorilo, da večini ljudi lahko zaupamo (Bennich-Björkman 2008, 52). V Sloveniji je stanje ravno obratno – leta 1990 je bila Slovenija med 42 državami na 38. mestu (Inglehart 1997, 74). Veljko in Toš (2005, 106) nizko stopnjo zaupanja razlagata s spremembo političnega sistema in prilagajanjem kapitalizmu. Slednji v nasprotju s socializmom, ki v Sloveniji ni bil dojet kot izrazito nelegitimen, zahteva bistveno večjo tekmovalnost med ljudmi, kar ob neizkušenosti s tovrstnim sistemom lahko poveča nezaupljivost do soljudi.

Tudi zadnja raziskava WVS iz leta 2011 kaže na diametralno nasprotno sliko med državama, ko gre za horizontalno zaupanje. Ob zgoraj navedenem vprašanju se je med možnostima „Večini ljudi lahko zaupamo“ in „Z ljudmi moramo biti zelo previdni“ v Sloveniji le 20,1% odločilo za prvo, medtem ko na Švedskem kar 61,8% (glej grafa 4.3 in 4.4).

Graf 4.3: Odgovori na vprašanje »Če ocenjujete na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi lahko zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi zelo previden?« za Slovenijo zbrani leta 2011. N =1059

(Vir: WVS 2014).

Graf 4.4: Odgovori na vprašanje »Če ocenjujete na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi lahko zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi zelo previden?« za Švedsko zbrani leta 2011. N = 1173

Vir: WVS (2014).

Medsebojno zaupanje naj bi bilo »manj podvrženo institucionalni manipulaciji..., saj odseva celotno zgodovinsko dediščino dane družbe« (Inglehart 1997, 206). Delhey in Newton (2003, 95–99) raziskujeta vzroke za razlike v horizontalnem zaupanju med posamezniki in različnimi družbami. Za razlike med posamezniki so pomembne strukturne lastnosti posameznika (dohodek, izobrazba, družbeni status ...) in socializacijske izkušnje. V Sloveniji ni povezave med medsebojnim zaupanjem in opredeljevanjem za posamezne vrednote, temveč so bolj zaupljivi predvsem bolje materialno situirani in bolj izobraženi (Veljko in Toš 2005, 102).

Slednje ne pojasni povsem velikih razlik med državami. Zlasti za bivše socialistične države predlagata Delhey in Newton (2003, 97–99) teorijo socialnih mrež. Po tej teoriji ima posameznik ožjo mrežo sorodnikov, sosedov in prijateljev, znotraj katere si pomagajo in znotraj katere ima izredno visoko stopnjo zaupanje v soljudi. Vendar pa zaradi zgodovinske izkušnje tajnih služb in njihovih ovaduhov ljudem zunaj te ozke mreže ne zaupajo. Kot pravi Rose (1994, 29) - »Vzhodnoevropejci poznajo le ljudi, ki jim zaupajo in zaupajo le ljudem, ki jih poznajo.« Nizko stopnjo splošnega zaupanja v ljudi lahko pojasni tudi Lukšičeva teza o lokalizmu kot pomembni sestavini slovenske politične kulture. »Vaško življenje in vaška skupnost sta bila edini „naš“ svet(...)Vaška skupnost ni bila odprta do drugih vasi in še manj do tujcev« (Lukšič 2013, 74).

Za zahodne države je bolj aktualna družbena teorija, ki stopnjo horizontalnega zaupanja povezuje s stopnjo konflikta v družbi (Delhey in Newton 2003). Države s homogeno politično kulturo, kot je npr. Švedska, imajo po tej teoriji razumljivo višje medsebojno zaupanje.

5. RAZVOJ POLITIČNIH SUBKULTUR IN STRANKARSKIH CEPITEV

5.1 Homogenost švedske politične kulture kljub dvema blokoma

Na Švedskem je težko govoriti o političnih subkulturah. Že Almond (1956) v svoji tipologizaciji političnih kultur uvrsti skandinavske države med homogene politične kulture. Oscarsson (2008, 66) celo zagovarja tezo, da je strankarska arena na Švedskem najbolj enodimenzionalna na svetu.

Bennich-Björkman-ova (2008, 47) trdi, da je v osrčju švedske politične kulture vesplošno prisotna solidarnost in enakopravnost ob hkrati prisotnih elementih individualizma. To razlaga z zgodovinskim dejstvom, da v nasprotju z večino ostalih evropskih držav Švedska ni poznala fevdalizma. Posledično tudi ni bilo tlačanov ali sužnjev. V stanovskem svetu (švedsko *Ständsríktsdagen*), ki je poleg kralja med letoma 1436 in 1866 pomenil najvišjo oblast, so imeli enakopravno pozicijo vsi štirje sloji (plemstvo, kler, meščanstvo in kmetje). Z ustavnimi spremembami sredi 18. stoletja (t.i. svobodno obdobje) kmetje celo dobijo dve svoji stranki, stanovski svet pa začasno dobi moč nad kraljem. V tem času je bila izvedena t.i. izmenjevalna reforma (švedsko *skiftesreformer*), kjer so zemljo v vaseh razdelili na več manjših delov in jo podelili med kmete po egalitarnem načelu – vsak kmet je dobil del "slabšega" in del "boljšega" terena za obdelovanje (Bennich-Björkman 2008, 47–48).

Z razvojem nacionalnih držav in kasnejšo industrializacijo se po Evropi razvijejo klasične družbene cepitve (urbano – periferno, delavci – lastniki kapitala...). Podobno se zgodi na Švedskem (Oscarsson 2008, 66), vendar so cepitve prav zaradi zakoreninjene solidarnosti in nagnjenosti k egalitarnosti manj očitne in lažje premostljive. V 19. in na začetku 20. stoletja se politična kopja lomijo zlasti na vprašanju vloge kralja in na odnosu do proste trgovine. Vse do leta 1887 zmagujejo zagovorniki proste trgovine, od tedaj dalje pa prevladujejo protekcionistične politike (Larsson in Bäck 2011, 67).

V tem času se tudi moč kralja počasi in potihoma manjša in kljub formalni pristojnosti odločanja o vladi je leta 1917 kralj Gustav V prisiljen postaviti protimonarhistično vlado socialdemokratov in liberalcev. Ti sprejmejo reforme v prid parlamentarne demokracije, leta 1921 potekajo prve volitve s splošno volilno pravico (volijo lahko moški in ženske). Že v začetku 20-ih let imamo vzpostavljenih pet glavnih strank, ki imajo glavno vlogo v političnem življenju vse do danes (nekatero sicer pod spremenjenimi imeni). Cepitve takrat potekajo v že omenjenem odnosu do proste trgovine, v konfliktu delavstva in lastnikov kapitala, nasprotjih med ruralnim in urbanim ter

odnosu do ruske boljševistične revolucije in kasneje socializma. Kljub temu, da gre za poenostavitev, se še danes na Švedskem v literaturi pogosto pojavlja delitev na levi in desni blok.

Na Švedskem je najpomembnejša stranka nedvomno socialdemokratska (švedsko *Sveriges Socialdemokratiska arbetarparti*), ki ima glavne zasluge za vzpostavitev vsem znane države blaginje. Leta 1932 so začeli svojo 44-letno neprekinjeno vladavino in svojo prevlado z vmesnimi premori nadaljevali tudi kasneje. Na vseh volitvah so prejeli več kot 30% glasov, praviloma več kot 40%. Večina njihovih vlad je bila enostrankarskih (manjšinskih). Posebno visoko podporo imajo med „modrimi ovratniki“, priseljenci in člani sindikatov. Druga tradicionalna stranka z levega pola je socialistična stranka – danes Leva stranka (švedsko *Vänsterpartiet*), ki zaradi svojih radikalnejših pogledov nikoli ni vstopila v koalicijo, je pa podpirala socialdemokrate pri ključnih glasovanjih. Od sedemdesetih let 20. stoletja se vse bolj izpostavljajo okoljski problemi, tako da se leta 1988 v parlamentu levemu bloku pridruži še Zelena stranka (švedsko *Miljöpartiet de Gröna*).

Najvplivnejša stranka na desnem bloku je konservativna stranka, ki se danes imenuje Zmerna stranka (švedsko *Moderata Samlingspartiet*). Precej močna je bila na začetku 20. stoletja, nato je doživela postopen zaton. Od leta 1970, ko je prejela najmanj glasov v zgodovini (12%), pa se ponovno vzpenja. Trikrat so vodili koalicijsko vlado desnega bloka (1991–1994, 2006–2010 in 2010–2014). Stranka se je od devetdesetih naprej v stališčih premaknila h klasičnemu liberalizmu, tako da jih le stežka uvrščamo med konservativne stranke. Visoko podporo ima pri podjetnikih, „belih ovratnikih“ in zaposlenih v privatnem sektorju. Liberalna stranka, ki se danes imenuje Ljudska stranka (švedsko *Folkpartiet*) in „stranka kmetov“ (danes se imenuje Centralna stranka, švedsko *Centerpartiet*) se danes zlasti zaradi ekonomskega programa uvrščata v desni blok, v preteklosti pa sta sodelovali tudi s socialdemokrati. Novejša stranka, ki je nastala kot odgovor na sekularizacijo švedske družbe (in konservativne stranke), je Stranka krščanskih demokratov (švedsko *Kristdemokraterna*), ki se prvič prebije v Riksdag leta 1991 (povzeto po Larsson in Bäck 2011, 3. in 4. poglavje).

Kot t.i. tretji blok se omenja stranka Švedskih demokratov (švedsko *Sverigedemokraterna*). Gre za stranko, ki je nastala leta 1988 iz političnega gibanja Obdržimo Švedsko švedsko in se je zlasti v svojih zgodnjih letih odkrito spogledovala z nacizmom. S sedanjim predsednikom, Jimmiejem Åkessonom, postane stranka bolj zmerna, še vedno pa se deklarira kot nacionalistična in socialno konservativna. Z obljubami o 90-odstotnem zmanjšanju priseljavanja in financiranju odseljevanja beguncev postane na zadnjih parlamentarnih volitvah (2014) tretja največja stranka z 12,9% glasov. Vse ostale stranke so tako pred kot tudi po volitvah zavrnilo potencialno koalicijsko sodelovanje z

njimi.

Kljub delitvi na levi in desni blok, je švedska strankarska arena praktično enodimenzionalna (Oscarsson 2008, 66). Posebnost ustebrenosti na Švedskem je zlasti v programski sorodnosti liberalnih in „konservativnih“ strank, ki so tvorile zadnji dve koaliciji. V literaturi se vedno pojavljajo v enotnem desnem, ne-socialističnem bloku. Tudi sicer med blokoma v nasprotju s Slovenijo ne obstajajo nepremostljive razlike. Večina zakonov je sprejetih soglasno, s strinjanjem tako opozicije kot koalicije. Tudi manjšinske vlade posledično niso nestabilne in nimajo bistveno težjega dela kot večinske. Idilo konsenza so nekoliko skalili le Švedski demokrati, ki s svojimi stališči pogosto preveč odstopajo od prevladujoče politične kulture, da bi bile ostale stranke pripravljene sodelovati z njimi.

5.2 Nastanek treh blokov na Slovenskem

Na območju Slovenije se prve politične stranke pojavijo proti koncu 19.stoletja. V tem času jih lahko razdelimo v dva večja in en manjši blok – konservativnega, liberalnega in manjšega socialističnega. Pred tem je delitev bolj kot po ideološki liniji potekala glede na odnos do Dunaja in do kulturnih vprašanj glede slovenskega jezika (t.i. staro- in mladoslovenci) (Brezovšek in drugi 2007).

V obdobju do druge svetovne vojne je na Slovenskem prevladoval **katoliški blok**. Katolicizem in z njim povezani vzorci obnašanja se močno usedejo v slovensko politično kulturo že v času pokristjanjevanja, ki ne naleti na večji odpor. Dodatno se utrdi z zmago protireformacije, ki uveljavi pomemben vzorec političnega delovanja pri nas - »mehanizem, po katerem je treba nasprotnika pretvoriti v sovražnika, nato pa ga povsem uničiti« (Lukšič 2013, 71). Dokončno tovrstno politično zavest v katoliškem taboru uveljavi Mahnič. Katoliška narodna stranka (kasneje se preimenuje v Slovensko ljudsko stranko - SLS) je na prvem shodu leta 1892 zahtevala, »da se življenje na vseh področjih uskladi z načeli katoliške vere« (Lukšič 2013, 75). Katoliški blok principe totalnosti in izključevalnosti goji še danes. Ker pa je »v slovenski politični duši (...) neprimerno manj prostora za radikalen politični katolicizem« (Lukšič 2013, 75), je uspeh katoliškega bloka z izjemo mandata 2004–2008 precej omejen.

Katoliški tabor svojo totalnost oz. prisotnost katolicizma v vseh sferah posameznikovega življenja poskuša uveljavljati z ustanovitvijo lastnih medijev (Nova 24 TV, Ognjišče, Družina, Demokracija, Reporter...), lastnih vrtcev in šol (od osnovnih in srednjih šol pa do katoliške univerze), organizacij

za preživljanje prostega časa (skavti) in civilnodružbenih iniciativ (Zbor za republiko, Odbor 2014, koalicija Za otroke gre...). Tako posameznik niti ne pride v stik z ostalimi političnimi subkulturami, s čimer se zagotavlja močna lojalnost volilnega telesa. Značilnost slovenskega katoliškega tabora je tudi izrazit antikomunizem in z njim povezan odnos do dogodkov med in po drugi svetovni vojni. »Socializem je zanje hujši od nacizma, zato kolaboracija s fašisti in nacisti ni bila sporna.« (Lukšič 2013, 100). Glavne stranke katoliškega stebra so danes Slovenska demokratska stranka (SDS), Nova Slovenija – krščanski demokrati (NSi) in Slovenska ljudska stranka (SLS). Volilno telo omenjenih strank, ki je precej bolj zvesto v primerjavi z volilnim telesom ostalih dveh blokov, prihaja pretežno s podeželja, izmed samostojnih podjetnikov in poklicno izobraženih.

Na začetku strankarskega življenja na Slovenskem predstavlja glavno konkurenco katoliškemu bloku **liberalni blok**. V socialistični Jugoslaviji nima posebne politične vloge, moč pa ponovno pridobi po razpadu DEMOS-a v začetku devetdesetih. Liberalna demokracija Slovenije (LDS) postane najmočnejša stranka in prevzame vodilno vlogo v slovenskem političnem prostoru vse do leta 2004. Kljub imenu le stežka govorimo o liberalcih kot jih poznamo v zahodnoevropskih demokracijah. Keynesianska ekonomska politika, šibka podpora osebnim svoboščinam in paktiranje s katoliško cerkvijo jih oddaljujejo od klasičnega liberalizma. Po zatonu LDS-a v „liberalnem“ bloku vodilno vlogo prevzame sprva ZARES, nato Pozitivna Slovenija (PS), leta 2014 pa Stranka modrega centra (SMC).

Socialistični blok se v Sloveniji formira konec 19. stoletja. V politično precej neizobraženem narodu brez revolucionarnih ambicij in z močno prisotnostjo katolicizma s svojimi idejami odprave kapitalizma in ločitve cerkve od države ne uspejo pridobiti pomembne politične moči. Drugače je ob koncu druge svetovne vojne, ko Komunistična partija (KP) kot vodilna v odporniškem gibanju Osvobodilne fronte prevzame oblast. To prinese prelom v slovenskem političnem prostoru z vidika odnosa države in cerkve, saj KP na novo vzpostavi institucije nacionalne države in odpravi monopol katoliške cerkve nad politično močjo (Lukšič 2013, 78–82). Po osamosvojitvi socialistični tabor ne doseže več prejšnje moči, kljub temu pa so Socialdemokrati (SD) v letih 2008 – 2011 vodilna stranka v vladi.

6. POLITIČNI STIL IN KONSENZUALNOST POLITIKE

Švedski politični sistem je bil tradicionalno korporativističen. Švedi se radi vključujejo v najrazličnejše organizacije. Leta 2003 je bilo kar 90% odraslih (16–84 let) včlanjenih v vsaj eno organizacijo (Larsson in Bäck 2008, 97). Po mnenju Putmana (1993) ima vsaka organizacijska dejavnost politične posledice, saj prispeva h krepitvi socialnega kapitala, izobrazbe državljanov in opolnomočenje za uveljavljanje svojih stališč in interesov. Sindikati, upokojske organizacije, športna društva in potrošniško gibanje so najmočnejše organizacije na Švedskem, ki so imele v prejšnjem stoletju največji vpliv na politiko in policy procese. A Larsson in Bäck (2008, 107–108) dokazujeta, da se je vloga organizacij oz. tradicionalnih interesnih skupin od 60-ih let dalje začela zniževati. Med letoma 1960 in 1995 se je odstotek predstavnikov organizacij v vladnih poizvedovalnih komisijah prepolovil. Leta 1992 so bili ukinjeni predstavniki interesnih združenj v vladnih agencijah. Tako je sistem iz pretežno korporativističnega prešel v pretežno pluralističnega, kjer je mreža političnih igralcev razširjena, monopoli močnih organizacij iz preteklosti pa odpravljeni ali vsaj oslabljeni. Odprava korporativizma je bil pravzaprav skupni projekt levega in desnega bloka političnih strank. Diskurz večje demokratičnosti, odprtosti in omejevanja moči je bil skupen celotni strankarski areni. Po drugi strani je socialdemokratom šlo v nos oteženo izvajanje politične moči, desnemu bloku pa krepitev močnih združenj javnega sektorja, ki so tradicionalno bolj naklonjeni levici. (Marklund 2013, 367–369). Diskurz povečanja demokratizacije države blaginje, odprtosti države in post-političnega vladanja je v švedski politični kulturi povzročil premik od korporativizma k pluralizmu.

Vendar pa kritiki opozarjajo, da se s slabljenjem močnih nevladnih organizacij in neomejenimi možnostmi vključevanja v politične procese ponovno pojavlja problem neenake dostopnosti. Ekonomsko močnejši politični igralci oz. tisti, ki so zvesti državi, bodo lažje pridobili politični vpliv. Tako se namesto institucionalizirane selektivnosti privilegiranih udeležencev v političnih procesih pojavljajo bolj prikriti kriteriji neenakega dostopa. Slednje odpira vrata v politiko privatnemu sektorju oz. lastnikom kapitala, kar je po mnenju nekaterih (Marklund 2013) že dodobra načelo švedski sistem države blaginje.

Ena primarnih vrednot švedske politične kulture je doseganje konsenza, zato politične stranke in interesne skupine kar tekmujejo, katera je najbolj pripravljena na kompromise (Johansson 1992). Gre tako za konsenz znotraj posameznih strank kot tudi med obema glavnima političnima blokoma. (Tarschys 2008, 156–157). Debate v Riksdagu se zdijo tujim opazovalcem neverjetno mirne in argumentirane. Velja nepisano pravilo, da poslanci znotraj strank glasujejo enotno. Izjeme se

pojavijo izredno redko, npr. pri etničnih vprašanjih ali vprašanjih, kjer gre za druge cepitvene linije, ki niso neposredno povezane s strankinim programom. V nasprotju z državami, ki jih Lijphart imenuje konsociativne demokracije (npr. Belgija), na Švedskem nikoli niso imeli zares široke koalicije, ki bi vsebovala vse pomembne politične stranke. Se pa zato konsenz praviloma dosega znotraj samega policy procesa (Larsson in Bäck 2008, 275–276). Ključna institucija v policy procesu so tako imenovane poizvedovalne komisije (švedsko *Utredningar*), ki jih imenuje vlada, ko želi revidirati ali uveljaviti neko novo politiko. Znotraj komisije se sestanejo različni strokovnjaki, predstavniki vladnih agencij, lokalnih oblasti in drugih interesnih skupin. Ti proučijo in prediskutirajo različne alternative ter nato izdajo poročilo vladi. Gre za element deliberativne politične kulture – konkretna politika se oblikuje zunaj politike, praviloma v stroki, kar ji daje večjo možnost, da bo sprejeta med vsemi političnimi strankami. Podobni principi veljajo tudi na regionalnem in lokalnem nivoju, kjer pa niso neobičajne niti velike koalicije. Tako so se pojavile kritike, da je švedska politika celo preveč nagnjena h konsenzu, kar bi lahko vodilo do zmanjšanja interesa ljudi za politiko in sprejemanje politik za „zaprtimi vrati“ (Larsson in Bäck 2008, 276).

V slovenski politiki dvajsetega stoletja je bil korporativizem močno prisoten. Prvi vidnejši predstavnik je Janez Evangelist Krek, ki ustanovi vseslovensko gibanje, katero se ukvarja z reševanjem socialnih vprašanj. Ustanavljal je zadruge, posojilnice, izobraževalne organizacije, delavska društva, stavbno društvo ipd. Med obema vojnama je pogosto prisotna kritika strankarstva, parlamentarizma in principa večine, utemeljuje pa se funkcionalno predstavljanje interesov in stanovska ureditev. Korporativizem se še bolj zasidra v slovensko družbo po drugi svetovni vojni. Sprva ima sicer zaradi povezave s fašistično Italijo sila negativen prizvok, vendar pa z vsako naslednjo ustavo v socialistični Jugoslaviji pridobi večjo veljavo. Leta 1953 ustavni zakon uvede Zbor proizvajalcev kot drugi zbor zvezne skupščine, ustava iz leta 1963 pa prinese zbere funkcionalnega predstavništva od občinske do zvezne ravni. Dokončno funkcionalno in posredno predstavništvo v zborih uvede ustava iz leta 1974, s čimer so uresničene Kardeljeve ideje o samoupravni socialistični državi ob še vedno vodilni vlogi Zveze komunistov (Lukšič 1994, 195–208).

Ob osamosvojitvi in sprejetju ustave se v Sloveniji ponovno pojavi večstrankarski parlamentarizem (Lukšič 2013, 82 – 96). Ustava podeli moč strankam, kar nas oddalji od čistega korporativizma. Kljub temu pa že ustavna dikcija interpretira stranke kot kompromitirane ali vsaj nevredne popolnega zaupanja. Tako ustava prepoveduje članstvo v političnih strankah pripadnikom obrambnih sil ali policije (42. člen), funkcija v organih strank pa ni združljiva z delom državnega tožilca ali sodnika (133. člen). Tudi eden izmed dveh domov parlamenta, Državni svet, je zastavljen

kot korporativistični in povsem nestranski organ. V njem sedijo predstavniki lokalnih in stanovskih interesov. Voljeni so posredno, znotraj nestranskih organizacij (univerze, zbornice, združenja ...). Po mnenju Lukšiča Državni svet »uteleša nezaupanje politične kulture na Slovenskem v stranke«. (Lukšič 2013, 87). Kljub svoji šibki formalni politični vlogi si svoj obstoj zagotavlja z nadstankarsko držo in ohranja vlogo nekakšnega čuvaja pred polastitvijo celotne politike s strani strank (Lukšič 2013, 88).

Protistranska nastojenost slovenskega volilnega telesa ima prav gotovo vzrok tudi v razdeljenosti in konfliktnosti slovenskih strank in politične kulture v celoti. V sovražni nastojenosti do ostalih političnih blokov ima vodilno vlogo katoliški tabor. V času protireformacije in kasneje lova na čarovnice se vzpostavi princip, »po katerem je treba nasprotnika pretvoriti v sovražnika, nato pa ga povsem uničiti« (Lukšič 2013, 71). Mahnič konec 19. stoletja dokončno vzpostavi sovražni kulturni boj, ki je v Sloveniji prisoten še danes. »Naš narod je skoz in skoz katoliški, in le tisto razumništvo mu služi, ki je katoliško. Liberalizem v katoliškem narodu nima pravice do obstoja.« (Mahnič v Golež 2006, 33). Mahnič dobi širšo podoro v katoliškem taboru. Časnik Slovenski narod je tako leta 1920 zapisal, da je Mahnič storil »konec slovenskemu polovičarstvu, neznačajnemu slepomišenju in elastičnemu kolebanju navzgor in navzdol, na desno in na levo« (Golež 2006, 32). Bistveno nista zaostajala niti ostala dva politična bloka. Viden socialist, Albin Prepeluh, tako leta 1900 zapiše: »Naši klerikalni nasprotniki so intolerantni in surovi do skrajnosti. ... Če nas nasprotniki obmetujejo z blatom, jih mi ne moremo oblitati z dišavami. ... Zakaj bi ravno mi morali trpeti vse surovosti robotih, neomikanih klerikalnih petelinov?« (Prepeluh v Lukšič 2013, 79). Vzorec ravnanja z nasprotnikom, ki ga posvojijo tudi socialisti, se kaže v drugi svetovni vojni z državljansko vojno in povojnimi poboji pripadnikov katoliškega tabora, prav tako pa tudi v socialistični Jugoslaviji z omejevanjem politične in družbene moči liberalnemu ter katoliškemu bloku.

V samostojni Sloveniji se kulturni boj med političnimi bloki nadaljuje. Še zlasti to velja za katoliški tabor. Kot pravi Trstenjak (Trstenjak 1995 v Lukšič 2013, 103): »Komunistična in krščanska ideologija. Ti dve stranki ne moreta oblikovati sredinskih strank. Za vedno si bosta stali nasproti kot dve nespravljivi ideologiji ... Do sredine lahko pridemo le, če se obe skrajni stranki odpovesta svoji ideologiji. To je seveda nemogoče.« Socialistični tabor oz. Socialdemokrati kot njegov glavni predstavnik so se oddaljili od socialističnega režima in z njim povezanim izključevalnim odnosom do političnih nasprotnikov. Konfliktnosti pa ni uspelo zatreti katoliškemu taboru. Celo najvišji predstavniki strank desnega bloka (SDS, NSi, SLS) redno uporabljajo etiketiranja političnih nasprotnikov z izrazi kot so „komunisti“, „udbomafija“, „ostanki prejšnjega režima“, čeprav gre za

ljudi, ki neposredne povezave s prejšnjim režimom (kaj šele s socializmom) nimajo. Ustvarjanje sovražnika in delovanje po načelu „kdor ni z nami, je proti nam“ je značilno zlasti za stranko SDS in njenega dolgoletnega vodjo, Janeza Janšo. Revizija zgodovine, zlonamerna interpretacija izjav nasprotnikov (npr. iz konteksta iztrgana izjava Milana Kučana iz leta 1994 v Novi Gorici o domnevni likvidaciji nasprotnikov) in celo ponarejanje dokumentov (primer Danila Türk-a in atentata v Velikovcu iz leta 2011) so sredstva, ki jih stranka in njen predsednik uporabljajo za diskreditacijo nasprotnika. Pomen takšnih in podobnih ravnanj lucidno opiše Spomenka Hribar (2011, 329): »Navsezadnje, bi človek rekel, če si Janša sam dela medvedje usluge, pa naj si jih! Toda problem je v tem, da s temi eskapadami pogloblja naš državljanski spor in zopet in kar naprej sektaši med nami, svojimi sodržavljanji, nas čisto po (nekdaj) partijsko „diferencira“ na dobre in zle, na prave in neprave, na iskrene in neiskrene, na „državljane“ in „komuniste.“«

Katoliški blok je pogosto blokiral sprejem nekaterih pomembnih zakonov – tipičen primer je pokojninska reforma – ki so jih v skoraj enaki obliki kasneje sprejeli sami.

Liberalci delujejo kot nekakšen posrednik med obema blokoma in so praviloma pri ideoloških vprašanjih ravnali precej pragmatično. Tudi spravljivejša drža od ostalih blokov jim je verjetno omogočila najdaljšo vladavino v samostojni Sloveniji. Skupaj s tvorbo velikih koalicij Drnovškovih vlad bi to lahko bil znak, da se konfliktnost in sovražna nastrojenost med političnimi bloki v Sloveniji vendarle manjša oz. je s strani volivcev sankcionirana.

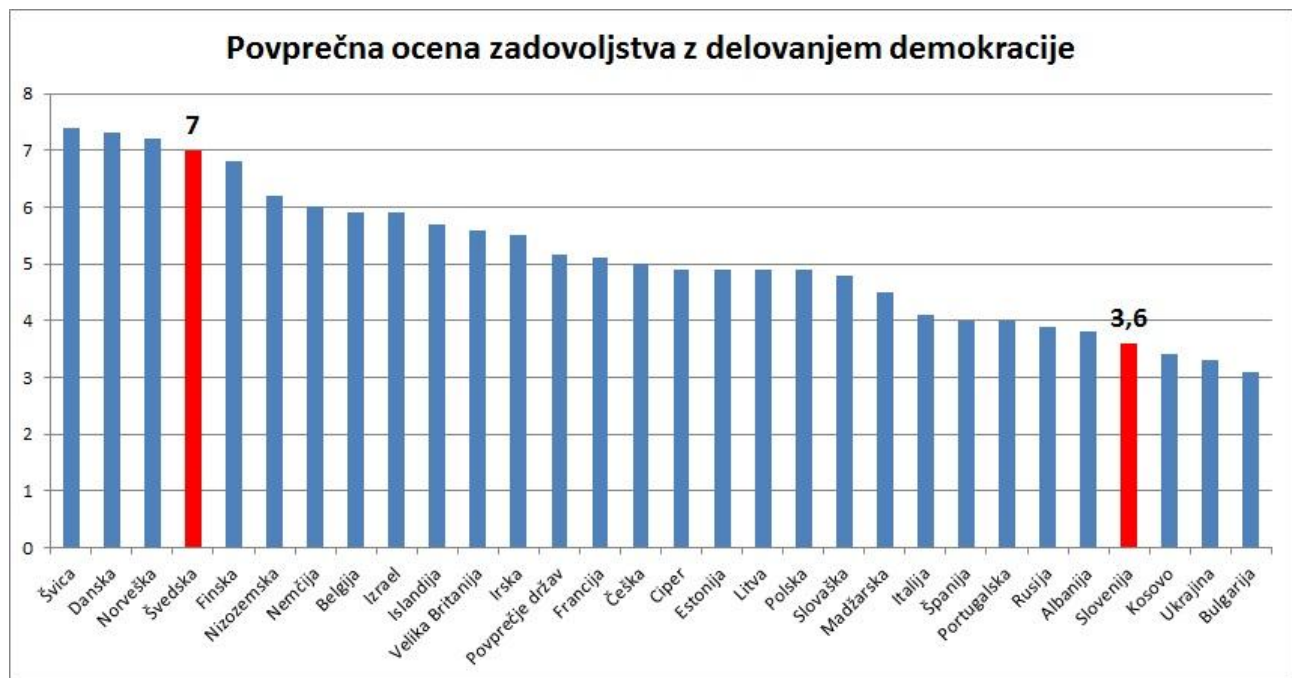
7. ZADOVOLJSTVO Z DRŽAVO

In kako se značilnosti politične kulture zrcalijo v zadovoljstvu ljudi z lastno državo? Slednje bom skušal oceniti s pomočjo dveh javnomnenjskih raziskav – Evropsko družboslovno raziskavo (ESS) in Svetovno raziskavo vrednot (WVS). Kot približek zadovoljstva z delovanjem države bom uporabil dva koncepta – zadovoljstvo z delovanjem demokracije v lastni državi in odnos do državnih institucij, ki nosijo politično moč. Odnos do delovanja demokracije, kot ga raziskuje ESS, je bližje dejanskemu delovanju države in političnih outputov kot sam odnos do demokracije (raziskuje ga WVS), ki je bolj statičen in vrednostno utemeljen (Štebe 2000, 865).

Vprašanje o zadovoljstvu z delovanjem demokracije meri „naklonjenost oz. presojo legitimite neformalni strukturi režima - se pravi strukturi, ki karakterizira demokratičen proces - in tako konstituira realnost demokracije“ (Štebe 2000, 867). V grobem lahko dejavnike, ki vplivajo na zadovoljstvo z delovanjem demokracije, razdelimo na ekonomske in politične. Skozi ekonomski vidik je delovanje demokracije uspešno, v kolikor predstavlja učinkovito sredstvo pri optimiziranju ekonomsko-socialnega položaja ljudi. Za nas so bolj zanimivi politični dejavniki. Ti v prvi vrsti odražajo, v kakšni meri so v oblastnih strukturah zastopani interesi posameznika ali zanj pomembnih družbenih skupin. V družbah, kjer je politika močno polarizirana, se privrženci poražencev na volitvah počutijo odrinjene, kar se odrazi v samem zadovoljstvu z demokratičnim sistemom. Zadovoljstvo z delovanjem demokracije odraža tudi moralno presojo pravičnosti političnih outputov (Štebe 2000, 867).

V raziskavi ESS, izvedeni leta 2012, so anketiranci v različnih evropskih državah na lestvici od nič do deset (kjer nič pomeni izredno nezadovoljen, deset pa izredno zadovoljen) ocenjevali zadovoljstvo z delovanjem demokracije. Švedska se je uvrstila na četrto mesto s povprečno oceno 7,0, Slovenija pa na 26. mesto z oceno 3,6 (glej Graf 7.1). Podrobni rezultati za obe državi so v Prilogi B. Kot ugotavljata Slomczyński in Janicka (2009) je zadovoljstvo z delovanjem demokracije neposredno povezano z zaupanjem v institucije političnega sistema. Zato ni presenetljivo, da podobno razvrstitev držav opazimo tudi pri analizi zaupanja v politične institucije. Povprečna ocena zaupanja v politične stranke je na Švedskem 4,9 (6. mesto od 29-ih držav) v Sloveniji pa 2,3 (22. mesto od 29-ih držav). Povprečna ocena zaupanja v parlament pa je 5,9 na Švedskem (4. mesto od 29-ih držav) in 3,0 v Sloveniji (24. mesto od 29-ih držav). Preko raziskave WVS sem opazoval tudi trend zaupanja v politične institucije v obeh državah. Na Švedskem je trend rahlo pozitiven, medtem ko je v Sloveniji izrazito negativen (Priloga C).

Graf 7.1: Povprečne ocene odgovorov na vprašanje »Kako zadovoljni ste na splošno z delovanjem demokracije v svoji državi?«, kjer 0 pomeni »izredno nezadovoljen«, 10 pa »izredno zadovoljen«, za različne evropske države iz leta 2012.

Vir: ESS (2012).

Visoko zadovoljstvo z delovanjem demokracije na Švedskem gre v kontekst teze teoretikov demokracije, da koncept liberalne demokracije najbolj uspeva v Skandinaviji. (Amnå 2006, 587). Visoka volilna udeležba (85% udeležba na zadnjih parlamentarnih volitvah leta 2014 na Švedskem je bila interpretirana kot prenizka!), številne aktivne civilnodružbene organizacije in relativno konstantna gospodarska rast, katere koristi so široko razporejene med prebivalstvo, omogočajo stabilno participativno demokracijo.

Amnå trdi, da Švedi uspešnost demokracije ocenjujejo skozi prizmo outputov socialne države. Navaja koncept socialnega državljanstva, ki je bistvo političnega – Švedi kot individualisti naj bi bili ideološko in institucionalno povezani prav skozi institucije socialne države (Amnå 2006, 588). Priljubljena metafora za lastno državo na Švedskem je „folkhemmet“ (slovensko dom ljudi), ki napeljuje na vrednote, ki služijo kot identifikacijske točke naroda. To so solidarnost, enakopravnost, varnost, pa tudi homogenost, lokalizem in celo provincializem. Berg in Hjerm (2010) razlikujeta med narodi s pretežno (močno) etnično narodno identiteto in narodi s pretežno (šibko) državljsko identiteto. Prva sloni na etnični in kulturni pripadnosti, druga pa bolj na državljskem patriotizmu in lojalnosti družbenemu dogovoru. Avtorja v svoji raziskavi dokažeta, da je politično zaupanje bistveno večje v državah z državljsko identiteto. Med slednje lahko uvrstimo tudi Švedsko, katere narodna identifikacija v večji meri ne temelji na boju naroda za neodvisnost ali etnični pripadnosti,

temveč temelji predvsem na zgoraj omenjenih skupnih idealih.

Reprezentativna demokracija pa ni brez težav in izzivov tudi na Švedskem. Vlada je že leta 1997 imenovala posebno poizvedovalno komisijo za demokracijo. Ugotovitve gredo v smeri, da so potrebne nadaljnji premiki v smer deliberacije, saj krepitev postmodernističnih vrednot prinaša zaton članstva v strankah in organizacijah ter željo po bolj neposrednem odločanju in samoizražanju v političnih procesih. Pomanjkanje suverenosti s krepitvijo EU in globalizacijo, množično priseljevanje in domnevno izkoriščanje institucij socialne države so trenutno vroče teme, ki bi lahko omajale zadovoljstvo z delovanjem demokracije. Slednje se do neke mere že izraža z vzponom „protirežimske“ nacionalistične stranke Švedskih demokratov, katere diskurzi so pogosto v nasprotju z dominantno švedsko politično kulturo.

Na drugi strani imamo Slovenijo kot postsocialistično državo s krajšo demokratično tradicijo. V post-socialističnih državah je med pomembnimi dejavniki slabšega zadovoljstva z delovanjem demokracije neujemanje med pričakovanji ljudi ob prehodu v demokracijo in dejanskim stanjem (Štebe 2000, 869). Ob kontrastu med obljubami o drugi Švici na začetku devetdesetih in današnjo ekonomsko-politično realnostjo je v Sloveniji razumljivo prisotno določeno razočaranje nad delovanjem političnega sistema. Zlasti poraženci tranzicije, ki so izgubili varnost in dostojanstvo (delavci, nezaposleni, starejši), razumljivo gojijo določeno mero nostalgije do prejšnjega sistema (Štebe 2000, 869).

Nekateri avtorji (Montero, Gunther in Torcal v Štebe 2000, 871) govorijo o prisotnosti politične odmaknjenosti v postsocialističnih družbah. Ta je opredeljena kot »nezaupanje in sumničavost do kakršnihkoli medčloveških povezovanj, ki se verjetno oblikuje v zgodnji socializaciji in tako deljuje kot dolgotrajnejša, bolj globoko vsajena razsežnost odnosa do družbe«. Tomšič (v Smodiš 2008, 38) meni, da je v postsocialističnih državah prisotna podložniška politična kultura, ki pa temelji zlasti na predsocijalistični dediščini. Vzhodnoevropske države z izjemo Madžarske in Češke so bile skozi zgodovino habsburškega in avstroogrškega imperija v izrazito podrejenem položaju. Sistem je poudarjal hierarhičnost družbe in avtoritarne vrednote. »V praksi se je to kazalo v podredljivem in pasivnem odnosu večine prebivalstva, ki je izhajal iz prepričanja, da je oblast večna in nespremenljiva, tako da nanjo ne morejo (ali celo ne smejo) imeti vpliva; na strani dominantne manjšine pa v občutjih superiornosti nasproti neukim množicam, ki jim je odrekala sposobnost sodelovanja v javnih zadevah« (Tomšič 2002 v Smodiš 2008, 39).

Kljub ravnokar navedenemu, pa je presenetljivo dejstvo, da se Slovenija po zadovoljstvu z

delovanjem demokracije uvršča zelo nizko celo znotraj vzhodnoevropskih držav, natančneje med Albanijo in Kosovo. Takšna samouvrstitev ne ustreza objektiviziranim kazalcem demokracije kot so npr. indeksi demokracije. Slovenija se na lestvici Global democracy ranking iz leta 2014 uvršča na 20. mesto med 100 državami in je najvišje uvrščena vzhodnoevropska država (Švedska je na 3. mestu). Po lestvici Democracy Index 2014 je Slovenija na 37. mestu od 167 državami (Švedska na 2. mestu), med postsocialističnimi državami zaostaja le za Češko in Estonijo. Zakaj smo se torej samouvrstili tako nizko? Deloma gre to gotovo pojasniti z ekonomsko krizo, menedžerskimi prevzemi in davkoplačevalskimi dokapitalizacijami državnih bank. Ti dejavniki so gotovo krivi za poslabšanje zadovoljstva z delovanjem države in njenih institucij v anketi iz leta 2012. Vendar pa je bilo, kot je ugotovil Toš (2007), zaupanje v nosilce neposredne politične moči nizko že pred ekonomsko krizo, trend pa je bil prav tako negativen (glej tudi Prilogo C).

Negativen odnos do delovanja demokracije in političnih institucij lahko iščemo v več različnih dejavnikih. Prvi dejavnik je zgodovinska izkušnja z institucijo države. Kot pravi Lukšič - »Slovenski narod ni oblikoval lastnega plemstva, njegovo meščanstvo je bilo šibko in medlo. Tistih slojev, ki so bili nosilci občega, interesa države, ni bilo. Ljudje na Slovenskem so bili subjekt države zgolj kot davkoplačevalci in vojaki. Država je bila nastajajočemu slovenskemu narodu zato zelo daleč, daleč od srca in oči« (Lukšič 2013, 73).

Drugi dejavnik je konfliktnost med političnimi subkulturami oz. bloki političnih elit. Kot sem navedel že zgoraj, se v izrazito polariziranih družbah privrženci poražencev na volitvah počutijo izključene, njihovi interesi pa ostanejo nezastopani. Ob izraziti konfliktnosti med političnimi bloki v Sloveniji lahko del nezadovoljstva pripišemo prav temu dejstvu. Tudi politični outputi so ob nezmožnosti doseganja konsenzov slabši - Lijphart (1999, 65) trdi, da konsenzualne demokracije dajejo precej boljše rezultate kot demokracije s prevlado večine.

Tretji dejavnik je izrazita korporativistična tradicija in protistranscarsko razpoloženje v slovenski družbi. Stranke so v parlamentarni demokraciji kot je naša osrednji nosilec politične moči, zato se nezaupanje v stanke zlahka pretvori v difuzno nezaupanje sistemu.

Četrty pomembni dejavnik pa je nespoštovanje sistema formalnih pravil v Sloveniji. Kot trdi Godina (Radio Slovenija 2011) je Slovenija premajhna za zahodni tip demokracije, saj individualna mreža vez in poznanstev pokrije velik del socialnega prostora. V konfliktu formalnih pravil in norm neformalnih mrež pa ljudje praviloma vedno dajo prednost neformalnim. Sankcije so namreč hujše ob kršenju neformalnih pravil.

8. SKLEP

Vrednote in stališča kot pomemben izvor političnih orientacij se med obema državama razlikujejo. Švedska politična kultura je bolj individualistična – formalna pravila, vključno z državnimi institucijami, v tej luči pomenijo zagotovilo preživetja in enake obravnave za posameznika brez nujne po pripadnosti in odvisnosti od socialnih mrež (družine, sosedov, delodajalca ...). Slovenska kultura je bistveno bolj kolektivistična – strategija preživetja je vedno vključevala dobre odnose z vaško skupnostjo, sosedi in družino ter tvorbo močnih socialnih omrežij. Če upoštevamo še Žižkov koncept heteronomne vesti, je razumljivo, zakaj Slovenci dajemo prednost normam neformalnih mrež, ko le-te pridejo v konflikt s formalnimi pravili. Formalna pravila in z njimi pravna država tako v Sloveniji preprosto niso polno zaživila.

Značilnost slovenske politične kulture je lokalizem in nezaupljivost do vseh, ki so zunaj naših ožjih socialnih mrež. Na drugi strani je švedsko zaupanje v soljudi med najvišjimi na svetu. Demokratični procesi terjajo določeno stopnjo zaupanja med institucijami in posamezniki. Ko tega ni, se kaj hitro znajdemo v principu zapornikove dileme, ko nezaupanje in sebično delovanje vodita v slabši rezultat, kot bi ga lahko dosegli sicer.

Švedska politična kultura je bistveno bolj homogena od slovenske. Narodna identifikacija z enakopravnostjo in solidarnostjo, ki na Švedskem mejita že na kult, seže preko obeh glavnih političnih blokov, ki sta sposobna konsenza glede pomembnih vprašanj. Na drugi strani se v Sloveniji razvijajo ostrejša cepitvene linije med tremi bloki in izrazito konfliktno ravnanje političnih elit. Po Lijphartovi klasifikaciji se tako Švedska uvršča med depolitizirane demokracije, ki naj bi bile najstabilnejše in najbolj demokratične. Slovenija je po tej klasifikaciji najbližje centrifugalni demokraciji, ki je nestabilna in označena z rivalstvom med elitami, ki samo po sebi poslabša podobo delovanja demokracije. Ob slabši zgodovinski izkušnji z institucijo države, močnejših korporativističnih principih političnega delovanja in nezaupljivosti do strank tako nižje zadovoljstvo Slovencev z delovanjem demokracije in političnimi institucijami ne preseneča.

Na uvodno raziskovalno vprašanje – »Ali lahko z razlikami v politični kulturi razložimo manjše zadovoljstvo z delovanjem države med Slovenci v primerjavi s Švedi in domnevno slabše outpute slovenske politike?« - lahko torej odgovorimo pritrdilno. Upam si trditi, da je koncept liberalne demokracije zahodnega tipa bolj »pisan na kožo« švedski politični kulturi, ob čemer se želim izogniti moralnim sodbam o nadrejenosti, naprednosti ali večji demokratičnosti švedske politične kulture.

Zgrešeno bi bilo razmišljati, da je potrebno spremeniti slovensko politično kulturo in jo približati švedski. Podobno zgrešeni so tudi poskusi slepega kopiranja pravnih predpisov ali političnih institucij iz Skandinavije v slovenski politični sistem. Namesto tega bi lahko zadovoljstvo z delovanjem države, politično participacijo ter demokratičnost procesov odločanja izboljšale drznejše politične inovacije in spremembe političnega sistema. To se zdi v globaliziranem svetu, kjer vlada hegemonija in kult reprezentativne demokracije zahodnega tipa, težko. A ne nemogoče, zgodovine še ni konec.

9. LITERATURA

1. Almond, Gabriel A. 1956. Comparative political systems. *Journal of Politics* 18 (3): 391–409.
2. Almond, Gabriel in Sidney Verba. 1963. *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Princeton N.J.: Princeton U.P.
3. Amnå, Erik. 2006. Playing with fire? Swedish mobilization for participatory democracy. *Journal of European Public Policy* 13 (4): 587–606.
4. Anders Björnsson in Peter Luthersson, ur. 2000. *Efter partistaten: uppsatser om politiska kulturer igår, idag och imorgon*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
5. Arvidsson, Claes. 2014. *Från Högfors till Maramö: politik, reformer och värderingar i Alliansens Sverige*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
6. Bennich-Björkman, Li. 2008. Medborgarsamhället: Politisk kultur och politisk beteende i Sverige. V *Mellan folkhem och Europa: svensk politik i brytningstid*, ur. Li Bennich-Björkman in Paula Blomqvist, 40–63. Stockholm: Liber.
7. Berg, Lennart in Mikael Hjerm. 2010. National Identity and Political Trust. *Perspectives on European Politics and Society* 11 (4): 390–407.
8. Berggren, Henrik in Lars Trägårdh. 2006. *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedts.
9. Daun, Åke. 1991. Individualism and collectivity among Swedes. *Ethnos* 56 (3-4): 165–172.
10. David Karlsson in Mikael Gilljam, ur. 2014. *Svenska politiker: om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus.
11. Delhey, Jan in Kenneth Newton. 2003. Who trusts?: The origins of social trust in seven societies. *European Societies* 5 (2): 93–137.
12. Economist Intelligence Unit. 2014. *Democracy Index 2014*. Dostopno prek: http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0115 (28. avgust 2015).
13. *Democracy ranking*. 2014. Dostopno prek: <http://democracyranking.org> (28. avgust 2015).
14. Denk, Thomas. 2010. *Politisk kultur*. Stockholm: Liber.
15. *Državna volilna komisija*. Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si> (17. avgust 2015).
16. Eek, Daniel in Bo Rothstein. 2005. *Exploring a causal relationship between vertical and horizontal trust*. QOG working paper. Göteborg: QOG, University of Göteborg.
17. Eklund, Felicia. 2012. *Consequences of Post-Materialism. Testing Predicted Changes and an Extension to the Theory of Post-Materialism*. Diplomska naloga. Lund: Lund University.

18. Eliäson, Sven. 1998. *Politisk kultur i USA och Sverige*. Timbro, 2. junij.
<http://timbro.se/smedjan/artiklar/politisk-kultur-i-usa-och-sverige> (16. avgust 2015).
19. European social survey. 2012. *Online Analysis*. Dostopno prek:
<http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> (15. avgust 2015).
20. Frenander, Anders. 1998. *Debattens vågor: om politisk-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt*. Doktorska dizertacija. Göteborg: Institutionen för idé- och lärdoms historia.
21. Fukuyama, Francis. 1995. *Trust*. New York: Free Press.
22. Golež, Urban. 2006. *Kulturni boj na Slovenskem*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
23. Hribar, Spomenka. 2011. *Svet kot zarota. Analiza političnega sloga Janeza Janše*. Mengeš: Ciceron.
24. Inglehart, Ronald F. in Christian Welyel. 2005. *Modernization, cultural change and democracy: the human development sequence*. New York: McGraw-Hill.
25. Inglehart, Ronald, 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton, N.J.: Princeton U.P.
26. - - - 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, N.J.: Princeton U.P.
27. Johansson Heinö, Andreas. 2009. Democracy between collectivism and individualism. De-nationalisation and individualisation in Swedish national identity. *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie* 19 (2): 297–314.
28. Johansson, Jan. 1992. *Det statliga kommitteväsendet: kunskap, kontroll, konsensus*. Stockholm: Department of political science.
29. Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
30. Kazimierz, M. Slomczynski in Krystyna Janicka. 2009. Structural Determinants of Trust in Public Institutions: Cross-National Differentiation. *International Journal of Sociology* 39 (1): 8–29.
31. Kolenc, Janez. 2002. *Politična kultura na prehodu v demokracijo (primer Slovenije)*. Ljubljana: I2 družba za založništvo izobraževanje in raziskovanje d.o.o.
32. Larsson, Torbjörn in Henry Bäck. 2011. *Governing and governance in Sweden*. Lund: Studentlitteratur.
33. Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.

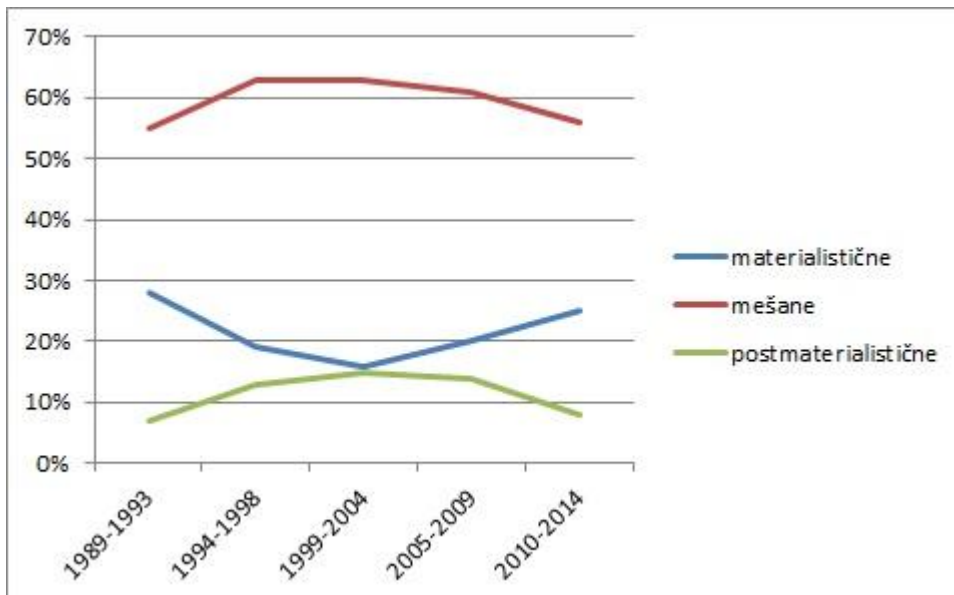
34. Lukšič, Igor. 2013. *Politična kultura: političnost morale*. Ljubljana: FDV.
35. Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Milan Zver. 2007. *Democratic praxis in Slovenia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
36. Marklund, Carl. 2009. The social laboratory, the middle way and the swedish model. Three frames for the image of Sweden. *Scandinavian Journal of History* 34 (3): 264–285.
37. - - - 2013. From the Swedish Model to the Open Society: The Swedish Power Investigation and the Power to Investigate Power, 1985–1990. *Journal of Contemporary European Studies* 21 (3): 357–371.
38. Maslow, Abraham H. 1954. *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
39. Nikolić, Miloš. 1999. Švedska družba, sindikati in delavska participacija. *Teorija in praksa* 36 (5): 839–868.
40. Oscarsson, Henrik. 2008. Det svenska parti- och valsystemet. V *Mellan folkhem och Europa: svensk politik i brytningstid*, ur. Li Bennich-Björkman in Paula Blomqvist, 63–89. Stockholm: Liber.
41. Pogačnik, Jože. 1999. Med Lepo Vido in Martinom Krpanom. *Sodobnost* 47 (3–4): 262–269.
42. Putnam, Robert. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton U.P.
43. Radio Slovenija, 1. program. 2011. *(Ne)obvezno v nedeljo*. Ljubljana, 6.marec. Dostopno prek: <http://4d.rtvsllo.si/arhiv/neobvezno-v-nedeljo/98876413> (14. avgust 2015).
44. Rose, Richard. 1994. Postcommunism and the problem of trust. *Journal of Democracy* 5 (julij): 18–30.
45. Rupel, Dimitrij. 1980. Posebnosti slovenske literature. *Anthropos* 3: 22–28.
46. Rus, Veljko in Niko Toš. 2005. *Vrednote Slovencev in Evropejcev. Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: FDV.
47. Slodnjak, Anton. 1954. Spremna beseda. *Zbrano delo 4*. Ljubljana: DZS.
48. Smodiš, Mateja. 2008. *Politična kultura v postkomunističnih državah vzhodne-srednje Evrope*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
49. Stromberg G, Peter. 1991. Cooperative individualism in Swedish society. *Ethnos* 56 (3-4): 153–164.
50. Svallfors, Stefan. 1999. Political trust and attitudes towards redistribution. *European Societies* 1 (2): 241–268.
51. Štebe, Janez. 2000. Zadovoljstvo z demokracijo v Sloveniji. Deset let kasneje. *Teorija in praksa* 37 (5): 864–883.
52. Tarschys, Daniel. 2008. Riksdag och regering: Den svenska modellen. V *Mellan folkhem*

- och Europa: svensk politik i brytningstid*, ur. Li Bennich-Björkman in Paula Blomqvist, 151–171. Stockholm: Liber.
53. Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
54. Toš, Niko. 2007. (Ne)zaupanje v institucije: potek demokratične institucionalizacije v Sloveniji (1991 – 2006). *Teorija in praksa* 44 (3–4): 367–395.
55. World values survey. 2014. *Online Data Analysis*. Dostopno prek: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> (13. avgust 2015).

PRILOGE

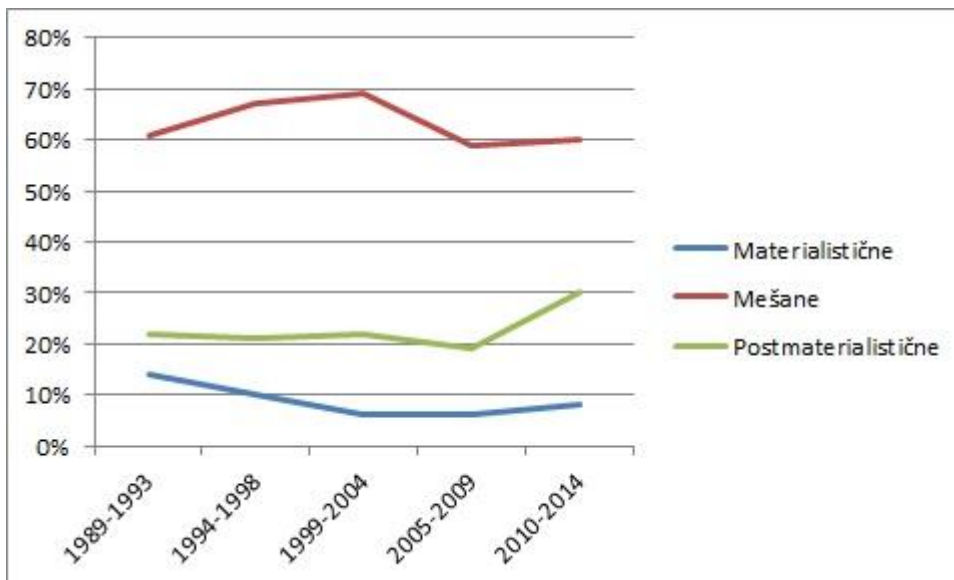
Priloga A: Trend postmaterialističnega indeksa

Slovenija:

Vir: WVS (2014)

Švedska:

Vir: WVS (2014)

Priloga B : Ocena zadovoljstva z delovanjem demokracije v lastni državi

Vir: ESS (2012)

Vir: ESS (2012)

Priloga C: Trend zaupanja v izbrane politične institucije

Tabele prikazujejo odgovore na vprašanje: »Pred vami je seznam različnih slovenskih (oz. švedskih na Švedskem, op. a.) ustanov in organizacij. Prosimo vas, da za vsako posebej poveste, kolikšno je vaše zaupanje vanjo: ali je vaše zaupanje veliko, precejšnje, majhno, ali pa do te ustanove sploh ne čutite zaupanja?«

VLADA - SLOVENIJA	1994-1998	2005-2009	2010-2014
Veliko	7%	2%	1%
Precejšnje	32%	30%	7%
Majhno	44%	49%	51%
Sploh ga ni	14%	15%	39%

Vir: WVS (2014)

VLADA - ŠVEDSKA	1994-1998	2005-2009	2010-2014
Veliko	3%	5%	9%
Precejšnje	38%	41%	50%
Majhno	46%	37%	28%
Sploh ga ni	11%	11%	10%

Vir: WVS (2014)

POLITIČNE STRANKE - SLOVENIJA	1994-1998	2005-2009	2010-2014
Veliko	2%	1%	0%
Precejšnje	12%	16%	3%
Majhno	51%	62%	46%
Sploh ga ni	35%	21%	50%

Vir: WVS (2014)

POLITIČNE STRANKE - ŠVEDSKA	1994-1998	2005-2009	2010-2014
Veliko	1%	1%	2%
Precejšnje	28%	30%	41%
Majhno	60%	58%	47%
Sploh ga ni	11%	11%	10%

Vir: WVS (2014)

PARLAMENT - SLOVENIJA	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2009	2010-2014
Veliko	7%	3%	5%	2%	1%
Precejšnje	29%	21%	20%	31%	5%
Majhno	48%	52%	53%	51%	53%
Sploh ga ni	16%	23%	22%	16%	41%

Vir: WVS (2014)

PARLAMENT - ŠVEDSKA	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2009	2010-2014
Veliko	8%	4%	6%	5%	8%
Precejšnje	39%	41%	46%	53%	54%
Majhno	42%	47%	43%	36%	32%
Sploh ga ni	11%	8%	6%	6%	7%

Vir: WVS (2014)